

Литвиненко Я.В.,
*викладач кафедри іноземних мов
Національної академії внутрішніх справ*

ТЕКСТ ЯК ОБ'ЄКТ ВИВЧЕННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ: ПОНЯТТЯ ТА СТРУКТУРА

У центрі уваги фахівців в галузі методики викладання іноземної мови, насамперед тих, хто досліджує шляхи підвищення ефективності іншомовного навчання в немовному вузі, виявляється текст - автентичний або адаптований у навчальних цілях. При цьому, текст

розглядається не просто як навчальний матеріал, а як навчальна одиниця, що відіграє важливу роль в мовленні.

Різноманітність підходів до тлумачення тексту зумовлена багатьма причинами, передусім складністю та багатовіковою традицією його визначення у різних сферах лінгвістики. “Текст - це витвір мовленнєвого процесу, що характеризується завершеністю, є об’єктивним у вигляді письмового документа, літературно опрацьованим відповідно до типу документа; витвір, який складається із заголовка і низки особливих одиниць (надфразних єдностей), об’єднаних різними типами лексичного граматичного, логічного, стилістичного зв’язку, і має певну цілеспрямованість і прагматичну настанову”. Однак це визначення охоплює лише художні тексти і тільки в письмовій формі [3, с. 39].

У лінгвістиці існують різні визначення тексту, проте єдиного загальноприйнятого визначення немає. Основні відмінності у тлумаченні поняття «текст», на нашу думку, простежуються у таких основних підходах: системному, комунікативному та інтегративному. Наявність цих підходів зумовлена різним розумінням закономірностей походження тексту та функціонування його конститутивних одиниць. Представники системного підходу (Р. Гарвег, В. Дресслер, Д. Фівегер, Е. Агрікола, О. Москальська) розглядають текст як когерентну послідовність речень.

Комунікативна модель тексту, тобто опис тексту з позиції комунікації враховує конкретні ситуації спілкування і поєднує виявлення зв’язку між мовленнєвою діяльністю та іншими невербальними видами діяльності. Текст у концепціях комунікативної лінгвістики трактується як мовленнєве утворення, що відрізняється високим ступенем складності, яке вивчається у функціональному, змістовому та категоріальному аспектах.

Функціональний аспект комунікативної детермінованості тексту знаходить вираження у тих функціях, які покладаються на текст в акті мовленнєвої комунікації.

Змістовий аспект комунікативної детермінованості тексту вказує на те, що тексту властивий специфічний зміст, завдяки якому твір може виступати у ролі функціонально вагомого компонента комунікації. Обидва етапи передбачають активну діяльність комунікантів - адресанта та адресата.

Категоріальний аспект детермінованості тексту виражається у наявності сукупності категорій, що властиві тексту як комунікативній системі мовленнєвих знаків та знакових послідовностей, об’єднаних

інтеграційною категорією комунікативності - семіотичної здатності тексту до втілення функцій, що покладаються на нього в акті спілкування на основі комунікативного змісту [2, с. 197-201].

Найважливішим елементом тексту, його основною одиницею є надфразна єдність. Вона об'єднує ряд речень. Цей термін має багато синонімів у науковій літературі: складне синтаксичне ціле (ССЦ), компонент тексту, висловлювання, прозова строфа, синтаксичний комплекс, монологічне висловлювання, комунікативний блок, комунікат, дискурс. Останній, щоправда, нині набув іншого, спеціального і широкого значення.

Хоча ці терміни часто застосовуються для визначення різномірних явищ, проте їх об'єднує спільна функція - визначити більшу, ніж речення, одиницю, у котрій речення є складовою частиною. Загалом можна констатувати, що ССЦ - це смислова і структурна єдність кількох речень, що виражає повніший порівняно з окремим реченням розвиток думки.

У писемному тексті ССЦ іноді ототожнюють з абзацом - структурним елементом тексту. Однак ці поняття слід розрізняти. Адже абзац - не синтаксична категорія на відміну від ССЦ. Абзац може репрезентуватися сполученням кількох складних синтаксичних цілих і, навпаки, одне ССЦ може об'єднувати декілька абзацних фраз. На думку О.Коменської, кожний текст характеризується мовними засобами міжфразного зв'язку. За своїми функціями ці засоби діляться на дві групи:

- 1) ті, що забезпечують семантичну єдність тексту;
- 2) ті, що виражають логічні відношення між частинами тексту [1, с.42-43].

До першої групи належать: лексичні повтори, синоніми, тематичні групи слів, співвідносність видо-часових форм дієслів, вставні слова, що вказують на послідовність, називні, питальні речення, порядок слів у реченні (актуальне членування), парцеляція та ін. До другої групи відносять засоби вираження логічних відношень між частинами тексту (сполучники, частки, вставні слова) [4, с.22].

Досліджуючи структуру тексту, Ф.Бацевич, Л.Мацько, Т.Ніколаєва та ін. визначили його категорії, під якими розуміють суттєві, обов'язкові, концептуальні характеристики.

Категорії тексту можна поділити на дві групи: семантичну і структурну. До першої варто віднести інформативність, комунікативність, цілісність, завершеність та ін., а до другої - інтеграцію, зв'язність, членованість, лінійність та ін. З усіх категорій

тексту визначальними є зв'язність і цілісність. Саме вони дозволяють розглядати текст як систему вищого рангу. Такий підхід включає дослідження тексту як складної системи, об'єднаної комунікативною цілісністю, смисловою завершеністю, граматичним і семантичним зв'язками.

Зв'язність, або когезія, як одна з найголовніших категорій тексту опосередковує розвиток теми й забезпечує його цілісність. Основним засобом зв'язності є розвиток теми, лінії контексту. Це її змістова функція. Але зв'язність виконує ще й структурно-граматичну функцію: у тексті використовуються семантично близькі слова і фрази, граматичні і стилістичні засоби, що формують текст.

Зв'язність забезпечує інформаційний простір тексту, оскільки відбувається обмін повідомленнями в межах на основі взаємодії мовних і позамовних чинників. Тому зв'язність тексту пов'язують із свідомістю людини, її здатністю висловлюватися зв'язно - звідси методичний термін "зв'язне мовлення".

Не менш важливою для тексту є його інформативність. Кожен текст містить певну інформацію, призначену для сприймання, передачі чи обміну між комунікантами. Саме інформативність тексту в мовленнєвому спілкуванні стала одним з основних мотивів його прагматичності.

Цікавим у лінгвістиці є трактування такої категорії тексту, як завершеність. І.Гальперин розглядає її як змістове і структурне вираження авторського задуму. Але сучасні вчені тлумачать завершеність як форму, а не засіб тексту.

Таким чином, проаналізовані системний та комунікативний підходи текстової лінгвістики тексту, спрямовані на систему мови та зорієнтовані на комунікацію, потрібно розглядати не як альтернативні, а як взаємопов'язані, що тісно переплітаються між собою. За К. Брінкером «текст потрібно розглядати як мовну та одночасно комунікативну одиницю, тобто обмежений граматично та тематично когерентний ряд мовних знаків, які реалізують чітку комунікативну функцію». Адекватний лінгвістичний аналіз тексту вимагає звертати увагу на обидва напрямки дослідження, причому комунікативно-методичний аспект повинен створювати теоретично-методичну основу. Згідно із цим поняттям, «текст» можна вважати як мовною, так і водночас комунікативною одиницею. Термін «текст» означає обмежений ряд мовних знаків, які є зв'язані між собою та сигналізують одну комунікативну функцію. Ця дефініція має цілий ряд інших визначень та допускає деякі пояснення, які тут не розглядаються.

З мовної точки зору одиниця «текст» характеризується як ряд мовних знаків, а для його аналізу важливим є весь спектр засобів.

Список використаних джерел

1. Болотнова 2009: Болотнова, Н. Коммуникативная стилистика текста [Текст] : словарь-тезариус / Н. Болотнова. - М. : Флинта : Наука, 2009. - 384 с.

2. Голосова Т. М. Комунікативні аспекти дослідження тексту, Мат-ли Всеукраїнської наук. конференції «Семантика, синтактика, прагматика мовленевої діяльності»; Львів «Літопис», 1999. Інститут мовознавства ім. О.Потебні НАН України, Львівський державний університет ім. І. Я. Франка).

3. Єщенко Т. А. Лінгвістичний аналіз тексту. / Єщенко Т. А. // Текст у лінгвістиці та інших філологічних науках.- Київ : Видавничий центр «Академія», 2009. - 264 с.

4. Пентелюк М. Текст як об'єкт лінгвістики та основа спілкування/М.Пентелюк//Науковий вісник Херсонського державного університету. Сер.: Лінгвістика. - 2008. - Вип. 7. - с.23-29.